

26 yaşında olan ve üniversiteyi bitirmesine rağmen manavlık yapan Muhammed Bouazizi kendisini Sidi Bouzid şehrinin ortasında ateşe verdi. Bouazizi, polislerin çevirdikleri rüşvet çarkına isyan ediyordu.

Arap Baharı-Gezi Protestoları ve Hükümetlerin Meşruluğu

The Arab Spring - Gezi Protests and Legitimacy of Governments

Burak Bilgehan ÖZPEK

Abstract

After the rise of the Arab awakenings against the dictatorships of the Middle East, the question of what makes a government legitimate has come to the forefront. While Arab street viewed legitimacy as a consequence of free and fair elections, Turkey's Gezi protesters have initiated more complex and comprehensive discussion, which has questioned the term legitimacy beyond electoral process. This paper aims to examine the diverging understanding of legitimacy in the Middle East and Turkey.

Keywords: Democratization, legitimacy, illiberal democracy, social movements

Devletlerin ve hükümetlerin egemenlik kapasitelerine abartılı bir güven duyan ve onların egemenlik alanları üzerinde nihai karar verici olduklarını öne süren çevreler, psikolojisi bozuk bir asker ile bilgi edinme hakkı için hacker'lık da dahil olmak üzere bütün yöntemleri mübah gören bir grup bağlantısız gazetecinin ilişkisini anlamakta zorluk çektiler.

Giriş

Gezi Parkı protestolarıyla beraber Türkiye'de karmaşık ve Ortadoğu toplumlarıyla karşılaştırmayacak derecede ileri bir demokrasi tartışması başladı. Bu sebepten ötürü, yaşanan olayları, "Türk Baharı" gibi aceleci bir tanımlama içerisine sokmanın ve "Arap Baharı" ile mukayese etmenin kusurlu olduğunu iddia edebiliriz. 2010 yılının son günlerinde tanık olduğumuz ve kadim Arap diktatörlerine karşı ayaklanan Tunus halkı, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'deki isyanları da tetiklemişti. Ancak bu isyan dalgası, Gezi Parkı protestolarından farklı olarak, iktidarlarını herhangi bir halk tercihi sonucu oluşturmayan ve meşruiyet krizi yaşayan yönetimleri hedef alıyorlardı. Bu iktidarlar, meşruluklarını halk yerine kendi aileleri, klanları ve kolluk kuvvetlerine sağladıkları imtiyazlar karşılığında elde ettikleri sadakat sayesinde ayakta tutmayı başarmışlardı. Üstelik halkın tepkilerine muhatap olmamak için milliyetçilik-İsrail karşıtlığı-antiemperyalizm gibi kavramları on yıllar boyunca ziyadesiyle istismar edip tüketmiş yönetimlerdi. Artık yozlaşmışlardı ve halk neden bu diktatörlüklere tahammül etmek zorunda olduğunu sorguluyordu. Arap Baharı isyanları, iktidarların meşruluğuna yönelik bir eleştiri ve isyan dalgasıydı. Yıkılacak düzenin yeniden inşasındaki en önemli adım olarak da serbest ve adil seçimler sonucu belirlenen bir iktidar tarafından yönetilmeyi görüyorlardı. Ancak Gezi Parkı protestolarına katılanlar, iktidarın meşruiyet kaynağının sadece serbest seçimlerden ibaret olmadığı daha karmaşık bir argümanla ortaya çıktılar. Onların

argümanları, en kaba ifadeyle, iktidarların meşruiyetlerini nasıl seçtiklerinden bağımsız olarak, vatandaşların bireysel özgürlük sahalalarıyla kurduğu ilişkinin doğasına odaklanıyordu.

Ne var ki, Mısır'da yaşanan askeri darbe, Tunus'taki güncel gelişmeler ve Suriye'nin içine düştüğü tikanıklık Türkiye'deki Gezi olaylarını ele alan siyasal tartışmalara malzeme yapıldı. Televizyon ve gazetelerde, uluslararası ilişkiler disiplininin ve Arap Baharı bağlamından kopuk ve politik afilyasyonlarının etkisiyle yapılan yorumlara tanık olduk. Bu yazının amacı, iki olgu arasındaki farkları siyaset bilimi kuramlarına başvurarak açıklamak ve Gezi Parkı protestolarını incelemeyi amaçlayan entelektüel çalışmaların ileride yaşayabilecekleri kafa karışıklığını gidermeye çalışmaktır.

Arap Baharı ve Meşruiyet

2007 senesinde halkın bilgi alma özgürlüğünü savunan bir grup gazeteci Wikileaks isimli bir internet sitesi kurdu. Sitenin çalışma mantığı "wikipedia" dan esinlenmişti ve dünya çapındaki gönüllülerin katkılarıyla ayakta kalmayı amaçlıyordu. Wikileaks sitesinin kurucularına göre, hükümetler siyasi ve hukuki kalkanlar sayesinde kendilerini korumayı başarıyorlardı. Ancak bu korunma güdüsü halkın haber alma ve gerçeği öğrenme özgürlüğünü engelliyordu. Jullian Assange liderliğinde kurulan Wikileaks, sesini 2010 yılında bütün dünyaya duyurmayı başardı. Bağdat yakınlarındaki bir Amerikan üssünde görev yapan Bradley Manning isimli bir istihbarat as-

keri, Lady Gaga CD'si üzerine kaydettiği yüz binlerce diplomatik yazışma belgesini Wikileaks'e ulaştırdı. Bu belgeler, 28 Kasım tarihinde yayınlandı ve devletlerin ve hükümetlerin bütün sırları tabiri caizse etrafa saçıldı. ABD diplomatik görevlilerinin buldukları ülkelerde yaptıkları temaslar, edindikleri bilgiler, tanık oldukları dedikodular ve skandallar artık açığa çıkmıştı.

Devletlerin ve hükümetlerin egemenlik kapasitelerine abartılı bir güven duyan ve onların egemenlik alanları üzerinde nihai karar verici olduklarını öne süren çevreler, psikolojisi bozuk bir asker ile bilgi edinme hakkı için hacker'lık da dahil olmak üzere bütün yöntemleri mübah gören bir grup bağlantısız gazetecinin ilişkisini anlamakta zorluk çektiler ve muhtemelen akıllarına Bismarck'ın ünlü sözü geldi. Bismarck'a göre sosis imalatı ve diplomatik müzakereler halk önünde yapılmamalıdır çünkü ikisi de mide bulandırıcıdır. Ne var ki, Bismarck'ın devletlere biçtiği, diplomatik müzakereleri gizli tutma görevi, artık günümüz dünyasında gerçekçi olmaktan çıkmıştı ve Wikileaks skandalıyla bu durum iyice kendini belli ediyordu.

Dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan devlet dışı aktörlerin, içinde buldukları devletlerin egemenlik alanlarına meydan okumaları, elbette ki uluslararası sistemin geleceği hakkında yapılan yorumları etkilemiştir. Hatta aktörlerin ve gündemlerin çoğaldığı ve karmaşıklaştığı bir dünyayı türbülansa girmiş bir uçağa benzeten Rosenau'yu okudukça, genellenebilir bir bilgi üretmeye olan inancımın sarsıldığını itiraf etmeliyim. Ancak Wikileaks Olayı, uluslararası ilişkiler disiplininin geleceği açısından ortaya pesimist bir projeksiyon çıkartsa da, Ortadoğu uluslarının geleceği konusunda birçoğumuzu umutlandırmış ve heyecanlandırmıştır.

ABD'nin Tunus Büyükelçisi Robert Godec, Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin damadı Muammer Şakir El Materi'yle 2009 yılında yediği akşam yemeğinin ardından Washington'a yazdığı notta gördüklerini en ince ayrıntısına kadar anlattı. Gittiği evin ihtişamından ve ev sahibinin kafeste beslediği ve günde aşağı yukarı 4 tavuk yemezse doymayan kaplanından uzun uzun

bahsetti ve Materi'nin Tunus'ta Mc Donalds zinciri açmak için kendisinden yardım istediğini de notuna ekledi. Bu gizli not 2010 yılının Kasım ayında ortaya çıktı. Artık Bin Ali ve ailesinin yarattığı yolsuzluk rejimi ve lüks yaşantıları dilden dile konuşuluyordu. Belgeler malumu ilan etmişti. Belgelerin ortaya çıktığı ve Tunus kamuoyunu meşgul ettiği günlerde 26 yaşında olan ve üniversiteyi bitirmesine rağmen manavlık yapan Muhammed Bouazizi kendisini Sidi Bouzid şehrinin ortasında ateşe verdi. Bouazizi, polislerin çevirdikleri rüşvet çarkına isyan ediyordu. Bouazizi kaldırıldığı hastanede 4 Ocak tarihinde öldü ve Tunus halkı kendi devrimini başlattı. 14 Ocak günü Bin Ali ülkesini terk etti ve Tunus'ta yeni bir dönem başladı.

İsyan dalgası Arap coğrafyasında hızla yayıldı. Önce Mısır'da Mübarek rejimi, ardından Libya'da Kaddafi rejimi yıkıldı. Yemen'de Ali Abdullah Salih istifa etmek zorunda kaldı ve Suriye'de Baas rejimi ülke üzerindeki mutlak otoritesini kaybetti. Bu değişim dalgası Arap Baharı olarak adlandırıldı ve biz entelektüeller tarafından bu tabir hemen benimsendi. Sanıyorum bu tabire çok çabuk alışmamızın sebebi, Milan Kundera'nın "Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği" kitabıdır çünkü Prag Baharına atfedilen romantizm ve özgürlük temalarının bizleri alışveriş merkezlerine gidip hamburger yemekten daha çok heyecanlandırdığını itiraf etmeliyiz.

Arap Baharı'nı ve yaşanan dönüşümü açıklamak gerekir. Literatür bize üç farklı açıklama getirebileceğimizi söylüyor. Birinci açıklama, yaşanan devrimlerin iç dinamikler yerine dış dinamiklerden kaynaklandığını öne sürmektedir. Buna göre, mevcut yönetimlerle sorunlar yaşayan, dış aktörler devrimler vasıtasıyla bu yönetimlerden kurtulmuş ve yerlerine kendi arzu ettikleri rejimleri getirmişlerdir. Demokrasi ve Bahar gibi kavramlar ise bu çıkarları maskeleyerek için uydurulmuş sözcüklerden başka bir şey değildir. Modern Ortadoğu tarihine baktığımız zaman bu görüşü savunanların haksız bir paranoya içinde olduklarını söyleyemeyiz. Zira 100 sene önce var olmayan Ortadoğu devletleri Büyük Savaş sonrası İngiltere ve Fransa'nın etkisiyle ortaya çıkmışlardır. Ancak bu devletlerin sınırlarının ne

olacağı ve kim tarafından yönetilecekleri ve hangi anlaşmaları imzalayacakları 2. Dünya Savaşı bitene kadar kendi inisiyatiflerinde olmamıştır. Benzer müdahaleler 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir. Dr. Musaddık'a yönelik operasyon, 1. ve 2. Körfez Savaşları, bölge ülkeleriyle yapılan silah anlaşmaları bölge dışındaki aktörlerin masumiyetlerine gölge düşürmektedir. Belki de bunun için Raymond Hinnebusch "*Ortadoğu dış müdahaleler için istisnai bir miktattır*" ifadesini kullanmıştır.

Ne var ki, bu görüş Arap devrimlerine ve daha onurlu bir hayat yaşamak için birçok şeyi göze alıp meydanlara inen birçok insana haksızlık ettiği gibi, yaşanan sosyal dönüşüm sürecini karikatürize etmekte ve statik rejimlere meşrutiyet kazandırmaktadır. Hepsinden acısı bir çözüm önerisi de yoktur. Ancak bu görüşe karşı sadece insani söylemlerle itiraz etmek istemiyorum. Doğrudur, Ortadoğu dış müdahalelere sıkça maruz kalmıştır fakat sadece dış müdahalelerle şekillenmemiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde bölgenin kendi dinamikleri sıkça devreye girmiştir. Haas'a göre İran-Irak Savaşı, İsrail'in Lübnan'ı işgali ya da İran İslam devrimi gibi olguları küresel güçler kontrol edememişti ve bunlar bölgenin iç dinamiklerinden kaynaklanmıştı. Arap Baharı'nı da bu listeye pek ala ekleyebiliriz. Oryantalist çevreler pek yakıştırmasa da, Ortadoğu uluslarının da daha iyi bir geleceğe sahip olmak için direnebileceği ve devrimler gerçekleştirebileceği olgusunu kabul edebiliriz.

Bu görüşe karşı bir diğer itiraz noktası ise Arap Baharı'nın devirdiği rejimlerin dış güçlerle kurdukları ilişkilerdir. Fareed Zakaria, ABD'li bir diplomat ya da politikacının Mübarek ile görüşmeleri sırasında sözü demokrasiye getirdikleri zaman her zaman radikal İslam ile korkutulduklarını söylemektedir. Ortadoğu'nun diktatörleri kendilerinin yönetimde olmadıkları rejimlerin radikal ve saldırgan bir İslami devlete dönüşeceği korkusunu başarılı bir şekilde yıllarca yaşattılar. Ve bu korku sayesinde siyasi-ekonomik ve askeri yardımlara boğuldular. Dolayısıyla, eğer dış aktörlerin bir ülkedeki devrimci hareketleri desteklemesi eleştiriliyor ve bu devrimci hareketler dış güçlerin birer kuklası olarak kabul ediliyorsa,

statik rejimlerin kendilerini muhafaza etmek için aradıkları uluslararası destek de göz ardı edilmemelidir.

Literatürdeki ikinci açıklama ise devrimlerin İslamcı karakterine vurgu yapmaktadır. Bu görüşe göre Arap Baharı ülkelerinde İslamcı hükümetler kısa zaman içinde kontrolü ele geçirecek ve demokrasiyi askıya alacaktır. Bu görüş meşruluğunu 1979 İran İslam Devriminden alır. Dolayısıyla Şah yönetimine karşı oluşan geniş tabanlı ve farklı ideolojik eğilimleri bünyesinde barındıran bir koalisyonun kısa zaman sonra İslamcı grupların denetimine geçmesi Arap Baharı için de uzak bir ihtimal olmayabilir. Zira sayısal çoğunluğa sahip olmak, iktidarı ele geçirdikten sonra, devrimci koalisyonun diğer üyelerinin beklenti ve endişelerinin gözetilmesini artık anlamsız kılabilir. Ne var ki, Arap Baharı'nı İran İslam Devrimi'nden farklı kılan nokta 2012 senesinin 1979 yılından çok daha karmaşık ve göz önünde olmasındır.

Ortadoğu'nun İslamcı olarak kabul edilen aktörleri 1979 yılından bu yana büyük dönüşümler geçirmişlerdir. Demokrasi kavramıyla tanışmış, piyasa ekonomisi gerçeğiyle yüzleşmiş ve uluslararası sisteme girmenin kıymetini kavrayabilmişlerdir. Dolayısıyla, devrim sonrasında onları denetleyecek mekanizmaların aniden ve radikal bir şekilde ortadan kaldırılması çok mümkün gözükmemektedir. Üçüncü açıklama ise Arap Baharı'nın birçok bilim insanı, politikacı ya da aydınının ciddiye almadığı fakat bu satırların yazarı tarafından adeta kutsal bir değer olarak kabul edilen bireylerin daha adil ve onurlu yaşama isteklerinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Ve daha adil ve onurlu bir yaşam ile politik sistemin yapısı arasında inkar edilemez bir ilişki vardır. Bruce Bueno de Mesquita'ya göre otoriter ve demokratik yönetimler arasındaki temel fark meşruiyet kaynakları ve yöntemleridir. Zira otoriter yönetimler, iktidarlarını koruyabilmek için mutlak aralıklarla düzenlenen seçimlerde halkın teveccühüne nail olma ihtiyacını duymazlar. Bunun yerine iyi donatılmış bir ordu, yönetime sadakatle bağlı kolluk kuvvetleri ve akrabalık-parti üyeliği-aşiret mensupluğu gibi bağlantılar etrafında gelişen bürokratik organlar, yönetimi

Arap Baharı'nı İnan İslam Devrimi'nden farklı kılan nokta 2012 senesinin 1979 yılından çok daha karmaşık ve göz önünde olmasıdır.

ayakta tutabilirler. Bunun karşılığında ise siyasal sistemin imtiyazlarından nasiplerini alırlar. Saddam Hüseyin'in hemşerilerinden oluşan Cihaz el Khas teşkilatının ilkokul mensubu üyelerinin üniversite profesörlerinden 6 kat daha fazla maaş alması bu durumu örneklendirebilir. Öte yandan, demokrasilerde yönetimler seçimle belirlenir ve iktidarda kalmanın tek yolu budur. Bir askerin, polisin, genel müdürün ve bir manavın oyu eşit derecede kıymetlidir. Ancak kaynaklar sınırlıdır ve her seçmene özel ayrıcalıklar vermemeye imkan yoktur. Dolayısıyla demokratik ülkelerde yönetimler, kaynakları etkin kullanmak isterler ve kaynaklarını her vatandaşın eşit derecede faydalanabileceği mal ve hizmetler üretmeye çalışırlar. Altyapı projeleri, etkin ve adil kamu hizmetleri, eğitim yatırımları ve hepsinden önemlisi her vatandaşın kanun önünde eşit olması ve ihlal edilemez haklara sahip bulunması, demokratik yönetimlerin sunduğu mal ve hizmetlerdir aslında.

Arap Baharı ile devrilen Ortadoğu'nun köklü diktatörlükleri ülkenin kaynaklarını paylaşma konusunda maalesef adil olamadılar. İktidarlarını ordu, klan ilişkileri, istihbarat ve kolluk kuvvetleri gibi kurumlara dayandırdılar ve büyük bir halk koalisyonu bu çemberin dışarısında kaldı.

1952 yılında Mısır'da Hür Subaylar darbe yaptıktan sonra Bir İngiliz gazetesi " Mısır tarihinde ilk defa bir Mısırlı tarafından yönetiliyor" diye manşet atmıştı. Bir ülkenin orada doğan birisi tarafından yönetilmesinin anlamı elbette ki sömürgecilğe karşı anlamlı bir tepkiydi. Hatta Arap Baharı ülkelerinin kadim diktatörleri yıllarca sömürgecilik karşıtı söylemlerle popüleritelerini korumaya çalıştılar. Ancak, özgürlüğün yabancı devletleri ülkenizden kovmakla nihayetlenen bir süreç olmadığını söylememiz gerekir. Hatta bireyler sistemin öznesi olamadıkları ve nesnesi olarak kalmaya devam ettiği sürece kim tarafın-

dan yönetildiğinin bir anlamı da olmayabilir. Bir Mısırlı, bir Tunuslu bir Libyalı ya da bir Suriyeli sizin hayatınızı bir İngiliz veya Fransız kadar sömürebilir. Dolayısıyla Arap Baharı, bir Mısırlı yerine Mısırlıların, Bir Tunuslu yerine Tunusluların yönetimi ele geçirdiği bir devrim dalgası olarak adlandırılabilir.

Gezi Parkı ve Meşruiyet

Ne var ki, serbest seçimler demokratik meşruiyetin tek kaynağı olmayabilir. Zira demokrasi-nin başka değişkenleri de vardır. Bunlar arasında yürütme erkinin eylemlerinin sistematik bir anayasal denetimi ve bireysel hak ve özgürlüklerin yine anayasa ile garantiye alınması da vardır. Bu argümanların bir anlam ifade edebilmesi için ise insanların neden demokrasi'yi icad ettiği ve tarih içerisinde onu tekrar yorumlamak zorunda kaldığı konusunda kafa yormak gerekir. Son zamanlarda kullanılan retorik aksine ben demokrasi'ye bir kutsallık atfetme taraftarı değilim. Tam aksine onu, işlevselci bir perspektiften değerlendirme eğilimindeyim.

Devletin icadından sonra, vatandaşlar ile hükümetlerin ilişkileri uzun süre kulluk felsefesi üzerine kuruldu. Vatandaşlar, kendilerinin maruz kaldıkları ve yükümlülüklerinin belirlendiği politikaları belirleme konusunda söz sahibi değillerdi. Bu durum, devlete ve onun adına hareket eden yerel toprak sahiplerine bağımlı olmadan hayatta kalabilmeyi başaran yeni bir sanayi ve ticaret sınıfının ortaya çıkmasıyla değişti. Bu sınıf ürettikleri artı değeri asalak bir bürokrasiyi beslemek konusunda isteksizdi ve özellikle vergi politikalarında söz sahibi olmak istiyorlar, devletin harcamalarının şeffaf ve izlenebilir olmasında ısrar ediyorlardı. Bunun için bulabildikleri yol ise yeni bir toplum sözleşmesi yapmak ve bu sözleşmeyi koruma ve devam ettirme görevini yine topluma vermektir. Cumhuriyet fikri ilhamını bu ihtiyaçtan aldı. Zaman içerisinde üretim süreçlerinde bizzat yerini alan sınıfların da oy verme haklarını elde etmeleri toplum sözleşmesinin tabanını geliştirdi. Ne var ki, demokrasi kavramı birçok kriz üretti ve aşırı ideolojiler sahip oldukları popüler destek sayesinde iktidara geldiler ve devleti tekrar kutsal ve sorgulanamaz

bir makineye dönüştürdüler. Artık popüler oy desteği, hükümetlerin politikalarını denetlemek ve düzenlemek yerine onların insan hak ve hürriyetlerine yaptığı acımasız saldırılara meşruluk kazandıran bir kavrama dönüşmüştü. Dramatik İkinci Dünya Savaşı tecrübesi ise "doğal hukuk" doktrininin tekrar tartışılmasını beraberinde getirdi. Bu görüş, insanların doğuştan gelen ve ihlal edilemez hakları olduğundan bahsediyor ve hükümetlerin arkalarındaki oy desteğine bakmaksızın doğal hukuka aykırı politikalar üretmeyeceğini iddia ediyordu. Bir diğer ifadeyle bu görüş, meşruiyet kavramını yönetimlerin iktidara gelme yönteminden ibaret saymıyor, onları doğal haklara saygı duydukları sürece meşru görüyordu. Özellikle Batı Avrupa ve Atlantik dünyasında kendine yer bulan doğal haklar doktrini, devlet aygıtının bireylerin hayatları üzerindeki doğrudan etkisini yasal düzenlemelerle önlemeye çalışırken, serbest piyasa ekonomisi sayesinde ise dolaylı bağımlılıkları azaltmayı amaçlıyordu. Serbest piyasa dışında kalan refah devleti uygulamalarını ise hükümetlerden bağımsız bir şekilde sistematik hale getirmeye uğraşıyordu. Bu durum, uluslararası ilişkiler disiplini öğrencisi olan bizlerin devlet dışı aktörlerin dramatik bir şekilde artışına ve bu aktörlerin devletleri bypass ederek etkileşim içine girdikleri bir dünyayla tanışmasına da sebebiyet verdi. Devlettten bağımsız firmaların, sivil toplum kuruluşlarının, medya organlarının ve bireylerin, devletleri ve onların ontolojik tutkularını anlamsız kıldığı bir dünya var ve insanlığın bir kısmı bu dünyada yaşıyor.

Ne var ki, demokratikleşmenin farklı yorumlandığı ve farklı sonuçlar ürettiği, hatta ucube bir hal aldığı durumlara rastladığımız vakalarda yok değildir. Bu ucube duruma, serbest seçimlerin var olduğu ancak bireysel özgürlük sahaları yerine devlet aygıtının giderek güçlendiği ülkelerde rastlamaktayız. Bu durum ise demokrasi ile özgürlüğün yaşamak için birbirine ihtiyaç duyduğu argümanı pek de örtüşmüyor. Zira bu ülkeler demokratikleştikçe (serbest seçimler demokrasisi) bireylerin özgürlük sahaları daralıyor ve Batı tecrübesinin aksine devletin toplum üzerindeki baskısı ve rolü gittikçe artıyor.

2013 Türkiye'sinde, sivil hükümetlerin genelkurmay ile yıllardır yaşadığı sorunlu ilişkinin sona erdiğini iddia etmek mümkündür. Her ne kadar kurumsal düzenlemelerden yoksun psikolojik bir galibiyeti andırırsa da, AK Parti hükümetleri süresince askerlerin karar alma süreçlerindeki etkisi azaltılmış ve sivil hükümet nihai otorite olabilmıştır.

Fareed Zakaria, bu eğilime "illiberal demokrasi" ismini veriyor. Ona göre serbest seçimlerin birey özgürlükleri açısından bir anlamı olabilmesi için devletin denetleme alanlarının daraltılması ve devletten bağımsız bir şekilde hayatlarını sürdürebilen bireylerin var olabilmesi gerekiyor. Dolayısıyla, Zakaria'ya göre bir demokratik denemenin başlangıç noktası serbest seçimlerden daha öncelikli olarak mülkiyetin dokunulmazlığı ilkesi olmalıdır. Zira mülkiyetin dokunulmazlığı, devletin müdahale edemediği kara delikler oluşturur ve bu kara delikler aslında özgürlük sahalarıdır. Demokrasi kavramını sadece serbest ve adil seçimlerden ibaret sayan fakat bireylerin hayatta kalabilmek için devlete bağımlı olduğu ülkelerde ise bu kara delikler yoktur. Bunun yerine hakim-i mutlak devlet vardır ve seçimler devletin bu sıfatını değiştirmez aksine daha tehlikeli bir şekilde onu meşrulaştırır. Zira hakim-i mutlak devlet artık çoğunluğun desteğine sahip meşru bir yönetim haline gelir. Zakaria'nın argümanı elbette özgürlükçü çevreler tarafından daha önce de dile getirilmiştir. Hayek ve Friedman, bireylerin ekonomik faaliyetlerini düzenlemek için devlete ihtiyaç duydukları durumlarda, düşüncelerini de kamulaştırdıklarını ve devlet politikalarına bir itiraz geliştirmelerinin mümkün olmadığını iddia etmişlerdi. Benzer bir şekilde, Zakaria'nın "illiberal demokrasi" diye adlandırdığı kavram, günümüz devletlerinin birey özgürlüklerini doğrudan yasal düzenlemelerle ihlal etme eğiliminden vazgeçtiklerini, ekonomik dağıtım mekanizmasının merkezinde yer aldığı için dolaylı bir şekilde bireyleri kendine bağımlı kıldığını ve onları hiyerarşik olarak bir nesne haline getirdiğini iddia etmektedir. Bunun olmamasını sağlayacak mucizevi kelime ise seçim değil mülkiyettir.

İlliberal demokrasi kavramının bize sunduğu kavramsal çerçeve Gezi Parkı protestolarını anlama yolunda, telekinezi ile hükümeti devirmeye çalışanların, Türkiye'nin güçlenmesini istemeyen karanlık güçlerin ya da Sırp gizli servisinin bir marifeti olduğu iddialarından daha bilimsel bir çerçeve sunabilir.

İlliberal demokrasinin ilk şartı, serbest seçimlerin olması ve seçilmiş iktidarın bütün karar alma süreçlerinde tek karar mercii olmasıdır. 2013 Türkiye'sinde, sivil hükümetlerin genelkurmay ile yıllardır yaşadığı sorunlu ilişkinin sona erdiğini iddia etmek mümkündür. Her ne kadar kurumsal düzenlemelerden yoksun psikolojik bir galibiyeti andırırsa da, AK Parti hükümetleri süresince askerlerin karar alma süreçlerindeki etkisi azaltılmış ve sivil hükümet nihai otorite olabilmıştır. Ancak bu de-militarizasyon süreci otomatik olarak sivilleşmeyi beraberinde getirmemiştir. Keza, hem siyasi partiler kanunu hem de karizmatik lider modeli üzerine inşa edilmiş AK Parti kültürü, parlamento üyelerinin bağımsız hareket etmesini ve hükümeti sorgulamasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, çoğunluğu elinde bulunduran AK Parti milletvekilleri katı bir lider disiplini altında, herhangi bir sorgulama sürecine girmeden ki buna parti içi disiplin denir, alınan kararları onaylamaktadırlar. Parlamento terlerinin karşı çıkışlarının maliyeti ise bir sonraki dönem aday gösterilmemek olabilir. Günün sonunda yasama organı olan parlamento, yürütme erki olan hükümeti denetlemek ile yükümlü bir kurum görüntüsünü yitirmektedir ve hükümetin hükmetme alanını pekiştirmektedir.

İlliberal demokrasinin ikinci şartı ise seçimlerle iş başına gelmiş hükümetin eylemlerinin sistematik bir anayasal denetim dışında olmasıdır. Türkiye'deki 1982 anayasasının sorunlu ve anti demokratik yapısı, yargı bürokrasisini sivil hükümetler için her zaman bir tehdit unsuru haline getirmiştir. Yeni ve daha özgürlükçü bir anayasa yapmak yerine AK Parti hükümetinin bulduğu çözüm ise yüksek yargı mensuplarının ağırlıklı olarak parlamento tarafından atanmasıdır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, mevcut yapı parlamentoyu yürütme organının emrine sunduğu için bu uygulama, hükümetlerin kendilerini denetleyecek olan yüksek yargı üyelerini kendilerinin belirlediği bir tablo ortaya çıkartmıştır. 550 sandalyeli parlamentonun üyelerinden neredeyse 320 tanesi kemikleşmiş bir şekilde ve blok halinde oy kullanmaktadır. Bu durum ise Anayasa Mahkemesi üyelerinin kendi kendisini atadığı bir sistemin ortadan kaldırılma amacına hiç de uygun değildir. Nihai tahlil de, bir veya birkaç kişi milletvekillerinin kim olacağını belirlediği gibi yüksek yargı üyelerinin de kim olacağını belirleme hakkına sahip olur. Bu noktada, bir liberal demokrasinin Anayasa Mahkemesi üyelerinin kim tarafından seçildiğine değil anayasanın temel hak ve hürriyetlere ne denli saygılı olduğuna ve ne denli somut bir şekilde ele aldığına daha fazla odaklandığının da altını çizmeliyiz.

İlliberal demokrasilerde devlet ekonomik kaynakların dağıtımını konusunda en nihai söz sahibidir. İlliberal demokrasilerde hükümetler kendilerine meydan okuyan bağımsız işveren örgütlenmelerinden ve onların oluşturduğu kara deliklerden hoşlanmazlar. Gezi Parkı olayları sırasında, birkaç küçük bütçeli televizyon kanalı dışında, hiçbir televizyon kanalının binlerce insanın buldukları şehirlerin meydanlarına inmesini haber yapmaması devlet sermaye ilişkisi açısından bizlere bir fikir verebilir. Medya patronlarını, dünyanın her yerinde haber olabilecek bu tarz bir sivil ayaklanmayı haber yapmaktan alıkoymasını,

onların iş hayatlarını devam ettirmek için devletten bağımsız bir şekilde hareket edememeleri ile açıklayabiliriz. Zira illiberal ama demokratik hükümetlerin, iş dünyasıyla teşvik veya cezaya dayalı bir diyalog sistemi vardır. Mevcut iktidarın ikbaline katkı yapmak iş adamlarına yeni fırsat pencereleri açabilirken, Rusya ve Putin örneğinde görüldüğü gibi, yönetimi eleştiren iş adamları ya vergi ya da yolsuzluk suçundan hapse gönderilirler. İktidarı denetleyen bir medyanın olmaması özgürlük ve demokrasi açısından da büyük bir sorundur. Zira seçmenlerin, iktidarın eylemleri hakkında sağlıklı bir bilgi almadan rasyonel bir tercih yapmalarını beklemek çok zordur. Dolayısıyla, hükümet sadece yasama ve yargının değil aynı zamanda sivil toplumun denetiminden de kurtulmuş olur ve herhangi bir denetimden bağımsız bir şekilde iktidarını merkezileştirebilir. Bu durum ise özellikle azınlıkta olan bireylerin kendi özgürlük sahalarına yönelik tehdit algılarını artırır.

Yukarıdaki parametreler çerçevesinde, askeri ve sayet ile giriştiği mücadeleden başarıyla çıkmış, yasama ve yargı erklerini kontrol etmeyi başarmış, ekonomik aktörleri kendisine bağımlı kılmış ve sivil toplumun algılarını manipüle etmeyi başarmış AK Parti hükümetinin "illiberal" bir karaktere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira özellikle son bir sene içinde insanların özel hayatlarını düzenleyebilecek yasal girişimlerde bulunması ve özellikle parti elitinin farklı yaşam tarzlarını aşağılayan söylemleri, hükümetin denetimsiz bir merkezileşme sürecine girmesinin yaratabileceği sonuçlar konusunda önemli kuşku uyandırmıştır. Arap Baharı ülkelerinden farklı olarak, Türkiye daha ileri düzeyde bir demokrasi tartışmasının muhatabıdır. Bir tarafta vatandaş devlet ilişkilerine yönelik siyasal bir meşruluk tartışması varken, diğer tarafta birey ile otorite arasındaki varoluş mücadelesi sürmektedir.